

תולדות התנאים (15) רבי

ישיבת "הכותל" ירושלים
לעילוי נשמת
ר' לוי ב"ר משה בלאתי ז"ל
תרומת אשתו וילדיו-לונדון

אגרת רב שרירא גאון

יו"ל כמהדורה חדשה
עם תרגום מדוייק ללשון הקודש בפעם ראשונה
בצירוף מכובא ביאורים והערות

מאת
הרב נתן דוד רבינוביץ
ראש ישיבת אהבת תורה, ירושלים

תרגום עברי

כאשר התמנה רבי [לנשיא] במקום אביו, התחבר [כלמודן] עם בניהם של אותם החכמים הקדומים, כמו רבי ישמעאל ב"ר יוסי [בן דוסא], ר' יוסי ב"ר יהודה [בן גמליאל], ור' יעקב איש כפר חטיא, בנוסף לתלמידים רבים וחכמים גדולים, כמו ר' חייא שעלה מכבל, ר' חנינה בן חמא, ר' אפס, ושני בניו של רבינו הקדוש — רבן גמליאל [השלישי] ור' שמעון ור' ינאי. [כל החכמים האלה] הרביצו מאוד את התורה.

במשך כל השנים האלה, ביררו [החכמים] את כל ההלכות שלא הוכרעו בבתי המדרש מחמת ההפסד הגדול שאירע בחרבן בית המקדש, ואת כל הספיקות שהתעוררו בגלל המהומות ההן. כל המחלוקות בהלכה שהתעוררו במשך שלשה הדורות ההם הוכרעו. נתפרסמו שיטות היחידים ושיטות הרבים, אחרי שטרחו חכמינו טרחות רבות ודייקו, דיוק אחרי דיוק. הם בדקו את כל המסורות והמשניות כדי לברר את הנוסח הנכון. לא הוסיפו על מה שאמרו הראשונים מאנשי כנסת הגדולה, אלא טרחו טרחות רבות ובדקו את החומר כדי להבין מה אמרו הראשונים ומה היו עושים. בדרך זו ביררו סוף סוף את כל ספיקותיהם, שלא היו לחכמים הראשונים.

עד סוף ימיו של רבינו יצחק לא נכתב כלום. גם לא היו כל החכמים גורסים בעל פה בנוסח אחד ובאותם המילים. אולם, יסודות ההלכה היו ידועים להם ולא היה ויכוח בתוכן הדברים. [לכן ידעו] אלו שיטות הם דברי כולם ואלו שניים במחלוקת; אלו שייכים ליחיד ואלו שייכים לרבים. לא היה להם נוסח מוכן או משנה קבועה שכולם ידעו בעל פה. על אף הסכמת החכמים ביסודות ההלכה, לימד כל חכם לתלמידיו בכל דרך או נוסח שהעדיף.

הנוסח הצרפתי

והיו כהדי רבי כדמלך בטר אבוהי בניהם של אותם החכמים כגון ר' ישמעאל ב"ר יוסי ור' יוסי ב"ר יהודה ור' יעקב איש כפר חטיא ותלמידי רבנן והכמים אחרים כגון ר' חייא שעלה מכבל ור' חנינא בר חמא ור' אפס ור' גמליאל ור' שמעון בנין של רבינו הקדוש ור' ינאי הן ריבצו (ה)תורה הרבה.

בכל השנים האלה נתפרשו כל ההלכות שהיו תלויות בבית המדרש מאחרי ההפסד הגדול שהיה בחרבן הבית והספיקות שגללו באותן הסהוסות וכל חולקין שהיו בני דורות האילו נפסקה הלכה ביניהן ונעזרו בהן דברי יחידין ודברי מרובין בטר דמרחו רבנן טרחו נפישו (ודיחא) [ודקון] דיוקא (בדבר) [דכתר] דיוקא ודקדקו על כל שמועות ומשנאות. ולא דאסיפו על מיפרא דקמאי דמן אנשי כנסת הגדולה אלא הכין מרחו הני טרחו ודקדקו עד דאסיקו מאי דהוא אמרין הנך ראשונים ומאי דהוה עבדין עד דאפשימו להון הנך ספיקו דלא הוו (ודאית כל) [נאית] לראשונים כנהון מידעם.

ועד סוף יוסייהו דרבנן ליכא דכתב מידעם כל עיקר. ולא נמי פה אחד ולשון אחד היה גרסי רבנן אלא מעמי דהוה ידעי להון וכולהון דעת ריוחת כהון מאי דאיתיה דברי הכל מאי דאיתיה פלונתא ומאי דאיתיה ליחיד ומאי דאיתיה לרבים. ולא היו דברים מתוקנים משנה ידועה שהכל שונין אותה פה אחד אלא אותן השעכים אפי' שהכמים שוין בהם כל אחד ואחד משנה לתלמידיו באי זה דרך שירצה ובאי זה חבור שירצה. יש שיאחו דרך

בעל פה בנוסח אחד ובאותם המילים. אולם, יסודות ההלכה היו ידועים להם ולא היה ויכוח בתוכן הדברים. [לכן ידעו] אלו שיטות הם דברי כולם ואלו שניים במחלוקת; אלו שייכים ליחיד ואלו שייכים לרבים. לא היה להם נוסח מוכן או משנה קבועה שכולם ידעו בעל פה. על אף הסכמת החכמים ביסודות ההלכה, לימד כל חכם לתלמידיו בכל דרך או נוסח שהעדיף.

ספר הכוזרי מאמר שלישי

(10) אמר החבר:

אֲחַרְיֵיהֶם הָיוּ גְדוֹר אֶחָד: ר' מֵאִיר וְר' יְהוּדָה וְר' יוֹסִי וְר' שְׁמַעוֹן בֶּן עֲזַאי וְר' חֲנַנְיָה בֶּן תְּרַדְיוֹן וְתַבְרִיָּהֶם, וּבְדוֹר שְׂאֲחָרְיֵי-רַבִּי, הוּא רַבְּנֵנוּ הַקְּדוֹשׁ, הֵלֵא הוּא ר' יְהוּדָה הַנְּשִׂיאִי, וְעַמּוֹ ר' גִּמְלֵי וְר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְתָּה וְרַבִּים זולָתָם, וְהֵם אֲחָרֵינוּ חֲקֵמֵי ה' מְשֻׁנָּה, הַנְּקָרָאִים 'תְּנָאִים', שְׂאֲחָרְיֵיהֶם בָּאוּ הָ'אֲמוּרָאִים, הֵם 'בְּעֲלֵי הַתְּלִמוּד'. וְסִדְרָה ה' מְשֻׁנָּה' בְּשֵׁנַת חֲק"ל 'לְמַנְיָן שְׁטָרוֹת', הִיא שְׁנַת ק"ן 'לְחַרְבָּן בֵּית שְׁנִי', לְסוּף תִּק"ל שָׁנָה אֲחָרֵי הַפֶּסֶק הַנְּבוּאָה. וְהוּבְאוּ בְּמְשֻׁנָּה כָּל הַסְּפָרִים וְהַמְּעֻשִׂים אֲשֶׁר הִזְכְּרֵנוּ מֵהֶם לְמַעַלָּה בְּרַמּוֹ רַק מְעַט מֵהַרְבֵּה. וְהַשְׁתַּדְּלוּ הַחֲקֵמִים בְּנוֹסַח ה' מְשֻׁנָּה, שֶׁסִּדְרוּהָ וְעָרְכוּהָ, כְּשֶׁם שֶׁהַשְׁתַּדְּלוּ חֲקֵמֵי רְאִשׁוֹנִים בְּמִסוּרַת ה' תוֹרָה, בְּסִפְרָם אֶת ה' סִדְרִים' אֲשֶׁר בְּמְשֻׁנָּה וְאֶת ה' פְּרָקִים' וְאֶת ה' הִלְכוֹת', וְשִׁמְעוּתֵיהֶם מְדִיקוֹת כָּל כֶּף עַד

הקדמות הרמב"ם

למשנה

כאח

יצתה חילת

מהדורה חדשה ובדיוקת עם ביאור נרחב

המקור העברי מכתב יד קדשו של הרמב"ם ויל
תרגום עברי כדוריק בכגנון המתרגמים הקדמונים ויל
הערות, ציונים, וביאור עניני כוונת על כל כתבי הרמב"ם ויל

וכאשר הגיע הזמן אחריהם אל רבנו הקדוש, עליו השלום, והיה חיד בדורו נאחד
בזמנו, והיה איש שקבץ ה' בו מדות משפחות וסגלות שקהה ראוי בגללן אצל אנשי
דורו שיקראוהו 'רבנו הקדוש', והיה שמו יהודה. והיה בתכלית החכמה ורום הפעלה,
כמו שאמר: "מימי משה ועד רבי לא ראינו תורה וגדלה במקום אחד". והיה
בתכלית החסידות והצננה והרחקת הפענוגים, כמו שאמרו גם כן: "משמת רבי
בטלה צננה ויראת חטא". והיה צח לשון ומפלג מכל אדם בלשון העברית, עד
שהחכמים עליהם השלום היו לומדים פרוש מה שנסתפק להם ממלות המקרא, מדברי
צבדיו ומשמשי, וזה מן המפרסם בתלמוד. והיה לו מן הממון ורחב היכלת עד
שאמר בו: "אהר"ייה" רבי הנה עתיר משבור מלקא" - ולפיכך הרחיב לאנשי
החכמה והדרישה, ורבי תורה בישראל, וקבץ השמועות והמאמרים והמחלקות
האמורים מאז משה רבנו ועד ימיו. והיה הוא עצמו ממעתיקי השמועה, הואיל והוא
קבל משמעון אביו, שקבל מגמליאל אביו, שקבל משמעון אביו, שקבל מגמליאל
אביו, שקבל משמעון אביו, שקבל מהלל אביו, שקבל משמעיה ואבטליון רבותיו,
שקבלו מיהודה בן סבאי ושמעון בן שטח, שקבלו מיהושע בן פרחיה ונתאי הארבל,
שקבלו מיסי בן יועזר יוסי בן יוחנן, שקבלו מאנטגנס איש שוכו, שקבל משמעון
הצדיק, שקבל מעורא, לפי שהוא משיבוי כנסת הגדולה, ועורא מברור בן גריה
רבו, וברור בן גריה מירמיה, וככה קבל ירמיה בלא קפק ממי שקדם מן הנביאים,
נביא מנביא, עד הזקנים, המעתיקים מיהושע, שקבל משה.

- 4. גיטין נט. 5. סוטה מט. 6. ראש השנה כו. 7. שבת קיג. 8. מן מקדוק
כמהי (מלבד האי שאינה מנוקדת). ופירש רש"י: הממונה על הוסיס (תרגום המשך המשפט: היה עשיר
מן המלך שבור (שם מלך פרסי)). 9. מ"ורבץ - בעברית במקור. 10. המלה 'שקבל', כאן ובכל
ההמשך, אינה במקור העברי, והוספנה לשם הבהרה. ועוד: מכאן ועד 'משמעון אביר (הראשון) שנסמ
תחילה, הוסיפו הרמב"ם ביוליון. 11. מוסב על שמעון, כמבואר לעיל.

משנה תורה

היא
הי"ר ההזקה
הקדמת הרמב"ם ויל

רבנו הקדוש חבר המשנה. ומימות משה רבנו ועד רבנו
הקדוש לא חברו חבור שמלמדין אותו ברבים בתורה שבכ"ל
פה; אלא בקל-דור נדור, ראש בית-דין או נביא שקהה באותו
הדור כותב לצעמו" וקרן השמועות ששמע מרבותיו, והוא מלמד
על-פה ברבים. וכן קל-אחד ואחד כותב לצעמו כפי-כחו מבאר
התורה ומהלכותיה כמו ששמע, ומדברים שנתחדשו בכ"ל-דור
נדור בדינים שלא למדום מפי השמועה, אלא במדה משלש-צורה
מדות, והסכימו עליהם בית-דין הגדול. וכן היה הדבר תמיד
עד רבנו הקדוש. והוא קבץ קל-השמועות וקל-הדינים, וקל-
הבאורים והפרושים ששמעו ממשה רבנו, ושלמדו בית-דין
שקל-דור נדור בכל התורה קלה, וחבר מהכל - ספר המשנה.
ושגנו לחכמים ברבים ונגלה קל ישראל וכתבוהו קלם, ורביצו
בכל מקום כדי שלא תשתפח תורה שבכ"ל-פה מישראל. ולמה
עשה רבנו הקדוש כך ולא הגיה הדבר כמות שהיה? - לפי שראה
שתלמידים מתמצטין והולכין, והצרות מתחדשות ובאות, ומלכות
רומי פושטת בעולם ומתגברת, וישראל מתגלגלין והולכין
לצדקות - חבר חבור אחד להיות ביד קלם, כדי שיקלדוהו
במהרה ולא ישכח: וישב קל-ימיו הוא ובית-דינו וקלמדו המשנה
ברבים.

ה. מניחות-תורים" שהסתירן, מפני שלא ניתנו להיכתב
ושבת ו: וברש"י שם. לו כללי הגיון ומיוחדלוגיה שהתורה גדרשת בהם, שלדברי
רבנו בהקדמתו למשנה ניתנו בסניג, והם מנייים בברייתא דר' ישמעאל בראש
תורת-כהנים. ל' לימד אותו והסניגו ברבים. ה. כלל קצויו ארץ.

אלו מציאות פרק שני בבא מציעא

ולריך לו רבו. ששמע שמועות שיש בידו מפי אחרים: מאי: כלומר קודם לאביו לענין אבדה: ומתן רבו שלמדו חכמה.
סחמא כר' מאיר: רוב חכמתו. אם מקרא מקרא אם משנה משנה: נורה. היא קלת: ולוניה מדה. שהמשנה וגמרא יפים
ממנה מפני שחלוין בניסא ומשחכים שזימיהם לא היה גמרא ככתב וגם לא היה ניתן לכתוב אלא לפי שנתמעטו הלבבות
החמלו דורות [אחרונים] לכתב:

במי רבו נשנית משנה זו. הא דקתני גמרא חין לך מדה גדולה מזו
לפי ששמעו תלמידי סחמא והלל כדיו לכמה דורות רבו מחלוקות
בחורה ועשייה כשהי תורות" מהוך עול שבעור מלכות וגוונות כדיו
גורחן עליהן ומחוך קר לא היו יכולים להתלב לבדו דברי החולקים עד
ימיו של רבי שנתן הקב"ה לו חן
בצני אנטונינוס מלך רומי כדאמרין
בב"א (דף י'): ונחו מנרה ובלח וקבץ
כל הלמידי ארץ ישראל ועד ימיו לא
היו מבכחות סדורות אלא כל הלמיד
שכמע דבר מפי גדול הימנו גרסה
ונתן סימנים הלכה פלונית ופלונית
שמעתי משה פלוני וכשנחקבנו
אמר כל אחד מה שכמע ונתנו
לכ לבדו עמנו המחלוקת דברי
מי רחין לקיים וסדרו המבכחות
דברי מוקין לבדס ודברי יבמות
לבדס ודברי קדשים לבדס וכתס
גמי במבנה דברי יחידים שראה
רבי אח דכריהם ובגלחן סתס כדי
לקצוע הלכה כמותס לפיכך אמרו
בגמרא חין לך מדה גדולה מזו שיקט
לכ לעמתי המבנה:

ספר מצוות גדול

(סמ"ג)

השלם

לרבינו משה ב"ר יעקב מקוצי

מהדורה בתרא ומהדורה קמא
ע"פ כתבי יד קדומים

תלמוד א"ל

פירושי ראשונים ואחרונים
מכתבי יד ומדפוסים ראשונים

מבוססת

מבואות, מקורות, ביאורים, גזירות
והקדמות שיעור טעמאות

הקדמת המחבר

ועוד טעם אחר בפרקים דר' אליעזר⁷³, מפני שראה הקב"ה שעתידיים אומות העולם לכתוב עשרים וארבעה ספרים שיש בספר תורה נביאים וכתובים, [ולהפכם לרעה ולמינות], מסר סמנין למשה בעל פה, ולא הסכימו מן השמים שיהא נכתב, עד אחר שעמדו אפנות אדום וישמעאל⁷⁴, פן יעתיקו אותן [הגוים ויהפכו] אותן [לרעה, כמו שעשו בתורה שבכתב].

73 כבר ציין הרד"ל בהקדמתו לפרד"א מאמר זה בין שאר הסמ"ג, ובאריכות במהר"א שטיין, שהתורה שבע"פ נכתבה רק פאמרי פרד"א המחברים בראשונים ואינם לפנינו בפרד"א. כמה דורות אחרי תחילת התלמוד, ורבו זה מתאים לאמור ולעין זה נמצא בפסיקתא רבתי פ"ה. 74 עיין לעיל בדברי כאן.

ספר כריתות

חמשה חלקים

להרב רבינו שמשון מקינון זצ"ל

הוצאה חדשה מצובר ספריית ירושלים
עם ביאורים, תיקונים והערות

כ"ט

עיטור סופרים

מאת

שמחה בונם דוד סופר

יוסף משה סופר

נה מציינו בלשון משנה על רבי הא דידה הא דרביה פ' המניה גבי בור ברשות הרבים קט, נראה אע"פ שרבי סדר המשניות, היו סדורות קודם לכן קטא אלא שסתם הילכתא, וגם על פי עשרים בני תלמידי חכמים קטב, זה היה אומר בכה וזה היה אומר בכה, והוא בחר את אשר ישר בעיניו קטב, אבל המשנה והמסכתא לא זזה ממקומה וסדרה הוא כבראשונה, וראיה מהא דסוף כלים דתנן, אמר רבי יוסי אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה, שמתחלת אבות הטומאות ומסיימת אפרכסת זכוכית טהורה, ואם רבי סדר המשנה ושינה סדר הקדמונים, היאך אמר ר' יוסי הכי, והלא היה קודם שסדר רבי המשנה ומאין היה לו קטד לדעת איך יתחיל רבי ואיך יסיים, ושמא כוונת

קטע לשון רבינו תמוה, כי בפ' המניה (ל א) מסיק הש"ס כן אמירא דר' אלעזר משום ר' ישמעאל, הא דידה הא דרבי, ולא על לשון משנה, ולא נזכר רבי בהסוגיא שם כלל, בכ"י מצ, ליתא לתובת, "רבי", ועיין מש"כ בלקוטי מרדכי וצ"ע.

קטא כ"כ רבינו לעיל ימ"ע (ש"א סימן יא) וראה שם (הערה לו).

קטב דברי רבינו הועתק בהגה להקדמת הרמב"ם לפה"מ, והוגה שם תחת עשרים בני ת"ח, "ערי בני הישיבה", וכוונתו למש"כ רש"י ב"מ (לג ב) שרבי קבץ כל תלמידי א"י וכל אחד אמר מה ששמע ונתנו לב לברר המחלוקת דברי מי ראויין לקיים ע"ש, ובודאי אין לומר שלא קבץ כ"א עשרים ת"ח, לכן תיקנו הלשון שהיו שם ערי בני הישיבה, בלי מספר, וכ"כ הרמב"ם (הקדמה ליד החזקה) שהיו שם חכמים אלפים ורבתות. אמנם כוונת רבינו לומר שרבי סתם הלכתא ע"פ עשרים ת"ח שהיו גדולי הדור, והם היו במנינא דרבי, הגה דעת הרמב"ם (בהקדמה ליה"ח) שבית דינו של רבי סותמי המשנה הוי י"א גדולי חכמים (ועי' השגות הראב"ד שם), אבל לרבינו ה"ל קבלה שהיו עשרים ת"ח, אמנם בכ"י פ, הב, ליתא לתובת, "עשרים", ועוד ב' שלשון, "ערי בני הישיבה" ט"ס הוא וצ"ל, "עשרים בני הישיבה". ועי' ד"ס (ע' משנה אות ג).

קטג לשון זה צ"ע דהא רבי לא שנה המשנה אלא א"כ ה"י הדבר הוא מוסכם לכמה חכמים שהיו עמו בסדר משנה, וכמש"כ רבינו לקמן, וכ"ה בגיטין (נט א) אמר רב אנא הואי במנינא דרבי ומינא דרבי מנו ברישא, הרי שעמדו על המנין על כל פרט ופרט, וכ"כ רש"י סנהדרין (לג א) שכל הישיבה מצוי אצלו ע"י שהוא נשיא והקדמו עמו בדברים והעמידם על בוריים, וכ"כ רבינו לקמן (סימן צ), ובפרט הדברים אשר נראו אל רוב החכמים הנקבצים שם" (ועי' צ"ל"ח ברכות טו, הו"ד בד"ס הג"ל אות ד), וצ"ל כוונתו, במקום שאלו אמרו בכה ואלו בכה הכריע רבינו הקדוש מדעת עצמו להיות רבים. קטד בכ"י מג, מצ, כתוב, וכי נביא ה"י לדעת.

וכימי רבינו הקדוש, קרוי' בלשון משנה, שנתן לו הקב"ה חן בעיני אנטונינוס מלך רומי, וקבץ כל חכמי הארצות, ויסד ששה סדרי משנה [ג א] על פי הקבלה, ובמעט נחלקו יחיד ומרובים, מפני צרות החורבן לא עמדו על מקצת דברים בהסכמה אחת, ועל כיוצא בזה הוזכרה תורה¹¹⁰, אחרי רבים להטות. ובמסכת עדיות¹¹¹ מפרש, שלכן נקבעו דברי היחיד בין המרובים במשנה, אע"פ שדבריו בטלים, מפני שאם יאמר אדם, כך שמעתי, יאמרו לו, כדברי איש פלוני שמעת.

ואחריכן עמדו צרות רבות, ונתפזרו חכמי הדורות, וגולדו ספקות בביאור המשנה, מפני שנתמעטו הלכות, ועמדו [אמוראים], רב בככל ור' יוחנן בארץ ישראל, ותלמידיהם אחריהם, ובארו מעמי המשנה ומחלקותיה. כשהאריך הזמן, מפני הפיזור הגדול, לא היו חכמי הארצות בדעת אחת והסכמה אחת בפירוש המשנה, עד שעמד רב אשי שלש מאות ושמונה וחמשים שנה אחר החורבן, כמו שכתוב בכתב רב שרירא גאון¹¹², אביו של רב האי גאון.

האיש ההוא, רב אשי, היה ראש ישיבת גליות ישראל, ומימות ר' עד רב אשי לא מציינו תורה וגדולה במקום אחד¹¹³, ונתן לו הקב"ה חן בעיני מלך פרס, ושלח וקבץ כל חכמי ישראל שבכל הארצות, והעמידו פירוש המשנה על מתכונתו, והוא הנקרא תלמוד בבלי, וסדרוהו בהסכמת כל חכמי הדור.

ואחרי כן עמדו צרות רבות, ונתפזרו ישראל וחכמיהם פיזור גדול, ונתמעטו הלכות, והתחילו לכתוב התלמוד בספר.

ביאור רבי אייזיק שטיין

וכימי רבינו הקדוש כו' עד ויכד ששה סדרי משנה כו'. פקדם בהיותי בנורנבורק שמעתי סמקת לוסדים לשם, שאמרו איך שרבי כתב המשניות משה סדרים, ורב אשי כתב הנמרא, ואמרת להם שאינן כן, רק סדרים ולא כתובים. ובקשו ממני להוכיח שלא כתובים, וכן עשיתי. וזהו נוסח ההוכחה, ובכאן התחלתי.

הספר כתב: ויפד ששה סדרי משנה וכו' עד שעמד רב אשי כו' עד וזהו תלמוד בבלי, והם סדרוהו בהסכמת כל חכמי הדור כו' עד ונתמעטו הלכות והתחילו לכתוב את התלמוד בספר. הרי קמן, שרבי אך יפד המשניות, ולא כתב, שכתב המשניות. וכן רב אשי סדר את התלמוד, ולא כתב, שכתב התלמוד, אלא עד שרבו הצרות ונתפזרו החכמים ונתמעטו הלכות או נכתב התלמוד בספר. ואתן הצרות ופיזור החכמים לא היה בימי רב אשי, כמו שאבאר בעה"י. נמצא שמסקנת הספר שלא נכתב התלמוד בימי רב אשי, וכן המשניות בימי רבי, אלא רק יסודם וסדרם על פה.

וכה שכתב המיימוני לעיל סינייה דההיא, על רבי שסדר המשניות, וז"ל, והוא קבץ כל השמועות וכל הדינים וכל ההוראות והפירושים ששמעו משה רבינו שלמדו בב"ד שכלל דור ודור ככל התורה כולה, וחבר מהכל ספר המשנה, ושנו כרבים, ונגלה לכל ישראל, וכתבוהו כולם, ורבוהו בכל מקום, כדי שלא תשתכח תורה שבע"פ מישראל. עכ"ל. ג"ל, האי וחבר ספר המשנה

תהלת חכמה

וריא אביר נאה ויאה, ככסה כללים שהשמים אתם הגאון הגדול רבינו שמשון מקונן ז"ל בספר כריתות אשר לו, ואספם ולקטם הגאון הפפורסם וביחוס, סארי כתניהא וסארי דכולא הלבואד, כבודר"ר יעקב האגיו ולה"ה, מהש"ס וכפירש"י ובעלי תוספות :

ונתק גם הוא שבר כל הבולח נקה, בכללי הק"ו ושאר הכות, ספס שהביאו גדולי הראשונים והאחרונים בספריהם הפפורסמים, ויתעלה אותם בחכמה ובדעת בסודרים על הספר, על פי כוד שש' הכללי אשר ה"ך בו ובאין בעל כדוות אהר"ן :

ובמה שראינו בפירש"י ספ"ב דמניעה משמע דבימי רבי לא נכתבה המשנה גם לא הנמ' בימי רב אשי, גבי הא דתנן רבנן העוסקין במקרא מדס ואינה מדס, פירש"י מדס היא קלח ואינה מדס שהמשנה והגמרא יסוים ממנה מפני שהלויין בנירסא ומשכתינן, שבימיהם לא היה גמרא נכתב וגם לא היה ניתן לכתב, אלא לפי שנתמטעו הלכזום שהחילו דורות אחרונים לכוהנו פ"ב, א"כ מהו זה שחכר רבי כבר כהנ רש"י אחר זה, שער ימיו לא היו מסכתות כדורות אלא כל הלמיד ששמע דבר מפי גדול הימנו גרסה ונאן סימנים הלכה פלונית ופלונית שמעתי משס פלוני, וכשהקבצנו אמר כל אחד מה שמע ונתנו לב לברר פעמי החלוקות דברי מי רלוויס לקיים, וכידבר הסמכתות דברי זיקין לבדס ודברי יבמות לבדס ודברי קדשים לבדס, וססה נמי במשנה דברי יחידים שרסה רבי אה דנריסה ושלאס סחס כדי לקבוע הלכה כמותס פ"ב, נמאל שלא כתב רבי המשניות אלא סחס וסחס הדברים ושאר הכל בעל פה, וכן עשה רב אשי אסף וקבץ כל המשא ומתן שכל המשניות ושאר דייסם שנתחדשו וסדר סדברים והליב ליוניס כמו שהמאל עגמרא כשבס לומר הרבה שמועות נותן כסה סימנים, וזכו לפי שהיו לומדים על פה, כדרך שמוסין החלמידים כשלומדים משניות בעל פה עושין סימנים :

עוד כתב רש"י גבי הא דהדר רבי ודרס הוא רך למשנה לפי שירא פן יסקחכו המשניות ויהליבו שמות החכמים ונמקום חיוב יאמרו פטור, ונמקום אסור יאמרו מותר פ"ב, ואס היו כתובות המשניות ילמדו מהס ולא יסעו, דהכי איחס בפ"ק דקידושין (דף ל') יתי ס"ח ונימניכו, ופע"ג דנחסיכות ויחירות לא בקיאינ כהיכות שלימות מיכס בקיאינ, כ"ס מאיכור להימר, עוד מלינו הולקין לפעמים האמוראים בנירסס המשנה ואיכס מתן דהני הכי ואיכס הכי, וכן מלינו חילוק לפעמים בין הירושלמי והבבלי בנירסס, וכמ"ס במשנה ראשונה בפ"ט דשביעית ומשנה בפ"ה דהרומות, ואס כתב רבי המשניות יתי כפר ונחה, אבל מאחר שהיו לומדים פ"ב החליפו, וכמו שכתבתי בסס רש"י :

עוד פעס לזה כי דרך כל קוחני ספרים בפרס ספר גדול רומזים ממקום למקום ואומרים כמו שכתבתי במקום פלוני ובענין פלוני או ועיין בפרק פלוני, ולא נמאל בכל הגמרא דבר זה אלא כדבעין למימר או ואוקמינן לה ואינו מזכיר שס מקום לפי שהיה הכל על פה כרב שסס דהוה מהדר תלמודיה כל תלמין יומין, וכן הוא אומר תן סחס ולא קאמר תן במסכתא פלונית מפני שהיה הכל על פה :

הלכות דיינים בה שפתי כהן

וקסה לפירושו דהלא רבי הוא ססדר המשניות והוא היה זמן רב אחר ר' טרפון ור"ך לומר דמסתמי רבי הייה לו כך קבל וידור דור והיתה המשנה כך שגורה בפיהם בעל פה עד רבי :

הדושי מהר"ץ חיות מסכת סוכה

דף נ ע"ב גמרא מד מני שואכה ומד מני שואכה. ל"כ מלאן כליה דאף בימי האמוראים לא היתה המשנה כתובה בספר רק נלמד בע"ס רק שהיתה מסודרת ומס' אות מני כך ואות מני כך ואס היתה המשנה נכתב לא היה נוטל הספק כנגון אלו דהיה הנקל לייסי ספר ונמוס כמו שסקסו בקדושין ל"ט"א על הספק בדברי תורה :

מוהר"ר צבי הירש חיות נ"י האב"ד פה ק"ק זאלקווא והגליל מאמר דברי נביאים דברי קבלה

עכ"פ ראינו היה ענין נדוג ומקובל דכל דבר נכתב בבגילות כפר על יד גדולי ישראל בהסכמתן ניתן בכל עת לדרוש ולדקדק באותיותיהם, והא דלא דקדקו במשנה וברייהא לדורסם משום דנאמרו ונשנו בעל פה ולא נכתבו עד זמן אחרון מאד: כן חרצתי משפטי במאמר התיבות התלמוד אשר לי, שלא כדעת הרמב"ם החליט דרבינו הקדוש כתב את המשנה בספר רק רבינו הקדוש סדרה בששה חלקים,

מבוא התלמוד פרק שלשה ושלשים

נשאר אצלנו לבאר ולדבר מענין חתימת המשנה והתלמוד, וכבר ידענו דסדר המשנה היה עוד קודם רבינו הקדוש, ואמרו (שבת קכ"א ע"א) משנה זו בימי נחמיה בן חכליה נשנית, ראינו דכל המשניות בפ"ק דביצה, באו אלינו עוד זומן נחמיה בן חכליה בתחלת בית שני בשעה שנאסר על ידו טלטול כלים בשבת, ועוד אמרו (סנהדרין מ' ע"א) מעשה ובודק בן זכאי בעוקצי תאנים, ומוקי לה הגמי (שם מ"א ע"ב) משנה זו נשנית בעת שהיה ר' יוחנן בן זכאי תלמיד יושב לפני רבו, ולא זזה ממקומה וכבר התעורר בראי זו רבינו שרירא גאון בכתב תשובתו: וכן פרק ראשון דשבת נסדר בזמן שעלו לבקר את הנגיה בן חזקיה בן גרון כמ"ש למעלה: ועוד הביא החכם צבי סי' יו"ד, זכן הוא בספר כריתות מובא בספר עץ חיים על כללי הש"ס מר"י חאגיו, ממה שאמרו במשנה שאמר ר' יוסי בסוף כלים, אשריך כלים שנכנסת בטומאי ויצאת בטהרה, ראינו דבימי ר' יוסי כבר נסדר מסכת כלים כמו שהיא עתה לפנינו, עוד האריכו המחברים להוכיח בראיות שונות, דרכי סדר המשנה בששה סדרי,

אבל לא נכתבה המשנה בזמנו על ספר, רק היתה שנויה בעל פה לפי סדר של רבי, והארכתי בזה בספרי תורת נביאים, ועתה ראיתי להרב מוה"י יעקב חאגיו בספרו התחלת חכמה, הקדמה בדרכי המשנה, החליט ג"כ כזאת והביא הראיה שהזכרתי מן ש"ס (עירובין ס"ב ע"ב) כגון מגילת תענית דכתיבא ומנחא, וכי רש"י ז"ל להכי נקט מגילת תענית לפי שלא היתה דבר הלכה כתובה בימיהם אפי' אות אחת חוץ ממגילת תענית ע"ש, הרי דבימי האמוראים בזמן אביי ור' יעקב בר אבא לא היתה המשנה בכתב עדיין וע"כ כדבריו מוכח מן הסוגיא, דאל"ה למה לא נקטו כגון המשנה דכתיבתא ומנחא, וע' רש"י (ב"מ ל"ג ע"א) דכתב המשנה וגמרא דורות אחרונות כתבוהו ע"ש, ועד ימיו של רבינו הקדוש לא היו מסודרות רק קצת מסכתות, כמו מסכת כלים, ומסכת מדות, ועדיות, ותמיד, ועוד איזהו פרקים שונים, ואולם רבי אסף וקבץ וסדר כל המשניות בסדר אחד, וסתמה אליבא דר' עקיבא ור' מאיר, ופעמים שנראה לו דברי היחיד, שנאה בלשון רבים :

יסוד המשנה ועריבתה

סקירה כללית

על השתלשלותה סיבות אנשי כנסת הגדולה עד חתימתה ותכנית סידורה

מ א ת

הגאון רבי ראובן במוה"ר משה מרגליות זצ"ל

רסיסי לילה [נ]

ורק נכתב בכתיבה שהיא ג"כ לבוש המגשים אלוטיות הדבור ומלבישים בצורת אלוטיות גשמיים של דיו ע"ג קלף וגייר ואין בהם עוד חיות שיש בדבור שהוא רוחני ויואל מפה חי מדבר ובלא חיות א"ל לדבר ואין מורגש לשומע אלא בעת הדבור שיואל עם החיות שבו.

וידו ענין חושב"כ שניתנה בכתב כי הוא דבור הש"י דנפשי יאלה בדברו ואין מושג בעוה"ז אלא ע"י הכתב. וכן כל נביאים וכתובים הוא הדבר אשר דבר ה' ודבר ה' שמים נעשו היינו עשוי גופנית שמדבריו ית' מתהווה ג"כ לבושים הגופניים דעוה"ז ג"כ. דכלפי מעלה הדבור הוא ג"כ דבר נבדל מהמקור ועי"ז נמשך התהוות לבושים המעלימים ומראים שיש דבר נפרד. ובאמת גם בהם גנוז חיות חי העולמים ית' דלולי כן לא ה' לו שום מציאות אלא שהוא בתכלית ההעלם. וזה ענין המכתב מכתב אלהים היינו כי כתב בו"ד הוא ככל פעולת בו"ד שאין בו חיות של הפועל כלל משא"כ פעולת הש"י כמו בפעל לעולם והוא המקיימו רק שהוא בעלם. וזה שכתב שם אלהים שהוא שם האמצע והוא שם הגז' בכל מע"ב כי ע"י אותו כח ה' כל התהוות מע"ב בעולם עשוי גופני. וכן כתב לחיות הוא מכלל מע"ב שנברא בין השמשות כמ"ש פ"ה דאבות ודברים שנבראו ביה"ש היינו ענינים שאינם בריאה מיוחדת אלא גמר של כלל הבריאה.

וכמו במאות כתבו לכם יולאין בכתיבת סופר בשלימותו והוא שלוח דרחמנא כי הכל בכתב מיד ה' השכל. וכשכתב לשמה יש בו מחיות שיש בדבר ה' וע"כ דברים שבכתב א"ל ראוי לאומרים בע"פ (גיטין ס:) כי כל דבר שבכתב הם דבר הש"י שנאמר ברוה"ק והנביא או המדבר ברוה"ק שרוח ה' דבר בו כל השומע ממנו ה' שומע דבר ה' ומיחומו ית' שבהוכס אבל אדם אחר שיאמרם בפיו אין בדבורו אלוטיות כלל של דבר ה'. ורק מתוך הכתב יכול להשיג אותו חיות שהוא גנוז תוך הכתב כי אותן כתובים הם לבושים גופניים לדבר ה'. כמו גוף האדם המלביש לנפש שהוא רוחניות וחלק אלוהי שא"ל להשיגה ערומה בעוה"ז. אבל מתוך לבוש הגוף היא מושגת. כן דבר ה' הוא מושג ע"י לבוש הכתב ולורת אלוטיות המחכימות להשיג עי"ז חיות דבר ה' שבתוכן. אבל דברים שבע"פ הוא להיפך א"ל ראוי לאמרם בכתב כי דברים שבע"פ הוא חכמת חכמי ישראל ועי"ז דיבור החכם צפה יש בו חיותו משא"כ בכתב אין בו חיות עוד. כי פעולת אדם ומעשה בו"ד אינו כמעשה הש"י ואין יכול להמשיך חיותו בפעל ורק הדבור שהוא מכת רוח חיים שבו יש בו מחיותו ולא בכתב. וע"כ חושב"כ שהוא מה שמסר הש"י התורה לתחוננים שיהי' בכחם לחדש חידושין דאורייתא משלהם ולהיות ממש ד"ת לנטוע שמים וליסוד ארץ כמ"ש בזהר (ח"א ד סע"ב) דנברא עי"ז שמים וארץ רוחנים כמו דדבר ה' שמים נעשו. ובאורייתא ברא קוב"ה עלמא אלא שע"י דבורו ית' נעשה עולם עש"י גופני

שמד תוקף החיות גם בהתלבשו בגופנית אין מתקף ומתגלם. כעטס הירידה למזרים אבל חיות האדם הוא חיות פרטי שחלק לו הש"י ואין לו תפיסה והתלבשות בכלי גופני אלא בלוטו כלי שקבע והגביל לו הש"י וא"ל לו ליכנס לכלי ולבוש אחר להחיות כלל [שלא ברזון הש"י]. וע"כ ע"פ התורה האור לכתוב דברים שבע"פ כי בכתיבה מסתלק חיות האדם המדבר אותם דברים ואין משיג אלא גשמיים הדבר בלא חיות. ורק משום עת לעשות לה' הפרו תורתך הסירו לכתוב כדי שלא ישתכח הדברים דמ"מ ע"י הכתב נודע הדבר כפי הלבוש שבעוה"ז. והמבין יבין מתוך הלבוש ג"כ ע"י חיות עלמו המתלבש בלוטו הלבוש הנחפס במוחו ושכלו. וזהו עת לעשות עש"י גופנית לה' ואע"פ שהוא הפרת התורה היינו משפט החושב"כ שהוא רזון הש"י ודבורו המחילה בעולם שקפי רזונו אין חושב"כ מהקבל אלא פא"פ ואין להלבישו בכתב מ"מ אדרבא זהו קיום התורה. כי גם זה דעת לעשות וגו' מכלל התורה דפעמים בעולה של תורה זהו יסודה ואמרוהו בזמנות ז"ט רע"ב על שבירת לחות' והאבדת מכתב אלהים. וממש דוגמת זה ה' ג"כ כתיבת חושב"כ שהוא בהיפך לכתוב מכתב בו"ד שאין בו חיות. אך כיון דיש כח זה ג"כ ביד חכמי ישראל להפר תורה שהוא כעטס (מו"ק עו:): הקב"ה גוזר ודיוק מבטל שכך מסר הש"י התורה לגמרי לתחוננים וכן הנהגת העולם שהוא בתורה. ע"כ גם דבר זה שא"ל לכתוב דברים שבע"פ ה' בידם לבעל וממילא ישתנה הדבר גם בענין הנהגת העולם שיהי' בכח להמשיך חיות בדבריהם הנכתבים. ואף שאין החיות המתלבש בעלם הכתב דוגמת החיות שבוש"כ שהוא דומה לחיות הנפש המתלבש בגוף בעוה"ז דע"כ לריך שיהי' כחוצה אשורית על הספר ודיו דוקא ואם חסר אות אחד נפסל הכל וכן שאר פיסולי ס"ת דוגמת איזה קלקול שאירע בגוף הגורם סילוק לחיות הנפש שבו. משא"כ כתיבת החושב"כ שאין בו התלבשות חיות עד"ז אין תנאים בכתיבתו ולא שייך בו פיסול בכתיבה. אבל מ"מ יש בו התלבשות חיות דרך כלל בענין הכתב שיהי' מושג גם עלם החיות שבדבורים ההם לשכל האדם המשיגם כאשרי' הדברים מתעלמים בשכלו:

וכל הנפשות דישראל

הם מלוטיות החורה כידוע דאורייתא וישראל חד. וכמו שהחושב"כ מלובשת בלבוש גופני של הכתב כן הוא התלבשות הנפשות דבכ"י בגופות. כל גוף מקביל ומכוון לאור אותו הנפש שהוא נגד איזה אות או חלק אות מיוחד בחושב"כ. והחושב"כ אינה תורה אחרת כלל ח"ו רק היא פירוש החושב"כ וכולה רמוזה בחושב"כ ומיוחדת בה. וכל זמן שלא ניתנה לכתוב חושב"כ היינו כי לא נתעלמה עדיין נפש בגילוי גמור בענין שיהי' שורש הנפש כולו מאור החושב"כ המהלכת בתוך הגוף. כי עד שנחתם התלמוד לא ה' עדיין חושב"כ על שלימותה בהתגלות כולה בעוה"ז. וע"כ ה' אז כל שרשי הנפשות דישראל כפי התגלותם והתלבשותם בגופות רק בחושב"כ ולא ה' עדיין התלבשות גופני לחושב"כ בעוה"ז וע"כ לא ניתנה לכתוב. ובחתימת התלמוד אז נשלם כל החושב"כ וכמו דהחושב"כ כתיבא ומנחא כן חושב"כ אחר חתימת התלמוד בו כלול כל חושב"כ וכל מה שחידשו חכמי הדורות אחר התלמוד הכל מה שהוליו בפלפולם וחכמתם מתוך התלמוד והכל רמוז בו [וכן בכל ס' דאגדתא מרז"ל שכולם נסדרו עוד לפני התלמוד וכן הותר כתיבתם עוד מקודם] וע"כ אז הותר כתיבת חושב"כ כמ"ש במק"א דמ' בכמה דוכתי דבחימת התלמוד אז החילו לכתוב ג"כ [ועי' בהקדמת ס' ע"ח על משניות] כי אז כבר נגמר התגלות כל קומה השלימה דחושב"כ והאירה בנפשות דבכ"י להיות מקורם ושרשם תקוע ואחוז בחושב"כ ג"כ בהתגלות. וממילא גם הגופות המלבישים הנפשות שהם דוגמת אלוטיות הכתב הם מקבילות ללוטיות החושב"כ ובאה גם החושב"כ בהתלבשות גופני בעוה"ז וע"כ ניתנה לכתוב ג"כ.

מחשבות הרד"ך

תולדות אדם הנדול בענקים, אור בהיר הוא בשחקים.
נאון הנאונים, קודש הקדושים, שר התורה. רבינו שבטלה,
איש אלקים, המפורסם בכל קצו ארץ. אדונינו מרינו
רבינו צדוק הכהן נביאם זצוקלה"ה מרוברין.
בן הרב הגאון החסיד ובר ר' יעקב הכהן ז"ל
אבר"ק קריובורג.

הוא לבית הדפוס בהוצאת הניד והחסיד ונפוסם מ"ה יוסף קראמקע נ"ו
מווארשא, ובנו האברך הניד מ"ה עקיבא ז"ל, בהשתדלותו וניתנו
הסמכות והסבה"ד שלמה נבריא"ל ראזענסהאל מווארשא ובת
גער בן הרב הגאון החסיד מ"ה מרדכי זאב ז"ל אבר"ק קאלביעל.

ואף דמדינתא דשבע"פ אי
אתה רשאי לאמרם בכחב, מ"ו אחר שהותר
לכתוב הרי כתיבתה מזה ובכלל מזה כתבו
לכס, שעיך הכונה שיהי' קיים לדורות,
וכל זמן שהיו כל ישראל יחד בארץ ישראל
ולמדו תורה התלמידים מפי רבותיהם נאסרה
הכתיבה כדי שלא יסמכו על מה דכתיבא
ומנחא, ויטרכו ללמוד מפי הרב דאין
דומה לומר מפי רבו למפי כחבו, וכמ"ס
והי' עיניך רואות את מוריך וכמ"ס בהוריות
(יב ע"א) תחוו לסומי, כי צפה מחגלה
מעמקי הלב, משא"כ בכחב שאי אפשר
לכתוב מה שבלב, וכמ"ס בסנהדרין (לה
ע"א) דאע"ג דסופרי דדיינים כותבין ליבא
דאינשי אינשי, והתלמיד השומע מפי רבו
הוא משיג מה שבלבו, אבל אחר שנפירו
בגלות לכל קלות עד שאס יטרכו ללמוד מפי
רב היתה התורה משתכחת מ"ו הרי הכתיבה
מזה חיובית, [ואע"פ שכל חושבע"פ האידנא
ג"כ כתיבא ומנחא כבר, מ"מ גם כל מה
שתלמיד ותיק עמיד לחדש הכל הוא בכלל
תורה שבע"פ שנגלה למשרעי"ה כמשאז"ל,
ומשחידשו בעוה"ז לריך שיסאר הדברים
לעולמי עד בעוה"ז ג"כ ע"י הכתיבה,
וע"כ הזהירו הקדמונים לכתוב כל מה
שמחדש כמ"ס בספר חסידים (סי' תק"ל)
והמניד להבית יוסף וכדומה, כי אין אדם
יודע איזה יכשר ואולי הוא החידוש של תורה
שבע"פ השייך לחלקו שלא נגלה עדיין לשום
אדם בעולם. והוא לכך נולד להביא חידוש
תורה לעוה"ז ולריך שלא יאבד באבדו מ"ו,
דאז מ"ו יטרך להחגלגל, רק יוליאח
בפעל בעוה"ז ע"י דיבור פה לתלמידים
או ע"י כתיבה, וראייתו כחוב על פס חכס
גדול אחד שלא כתב שום דבר מחידושו
באמרו כי לא הותר לו הכתיבה, כי הוא
זוכר הכל ולא שכת שום דבר ממשנתו
ומחידושו מעודו, וטעה כפת"ש כי אף
פונה הכתיבה לעלמו לבד רק לדורות
הבאים, ואע"פ שכבר יש ספרים הרבה
בעולם וטענת ספרים אין קץ, מ"מ כל

תלמיד ותיק יש לו דבר חידוש השייך לחלקו
שלא יוכל אדם אחר ליגע בו, והוא החדש
שלמעלה מהשמש שע"ז גורם ג"כ החידושין
תחת השמש מה שמחדש בכל יום תמיד
מעשה בראשית, ובאורייתא ברא עלמא
ותחלת הבריאה הי' בתורה שבכתב, והחידוש
בכל יום תמיד הוא ע"י תורה שבע"פ
בחידושין דאורייתא המתחדשים בכל יום
תמיד ע"י חכמי ישראל, ואין לך יום שלא
יתחדש בו איזה חידוש בתורה ע"י איזה
תלמיד ותיק שבדור, ואיתו חידוש שהוא
חיי עולם לריך שיסאר קצוע וקיים בפעל
בעוה"ז, ויש צוה עוד הרבה דברים
ודרכים בהשאלה זו שאין כאן מקומם]
וכן היא בהרא"ש ובטוש"ע י"ד סי' ע"ר
דהאידנא עיקר מזה בכתיבת תורה שבע"פ: